

TÜRK DİLİ

Dil ve Edebiyat Dergisi

Cilt: XCV • Sayı: 675 • Mart 2008

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Türk Dil Kurumu adına

Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın

Yazı Kurulu

Prof. Dr. Sadık Tural
Prof. Dr. Şükrü Haluk Akalın
Prof. Dr. Mustafa Canpolat
Prof. Dr. Nevzat Gözaydın
Prof. Dr. Saim Sakaoğlu
Prof. Dr. Recep Toparlı

Yayın Danışma (Hakem) Kurulu

Prof. Dr. Ömer Faruk Akün
Prof. Dr. Ali Berat Alptekin
Prof. Dr. Meliha Anbarcıoğlu
Prof. Dr. Mustafa Argünşah
Prof. Dr. Erman Artun
Prof. Dr. Ayten Coşkunoğlu-Bear
Prof. Dr. Abide Doğan
Prof. Dr. Kemal Eraslan
Prof. Dr. Efrasiyap Gemalmaz
Prof. Dr. Tuncer Güleensoy
Prof. Dr. Güter Gülsevin
Prof. Dr. Günay Karaağaç
Prof. Dr. Filiz Kılıç
Prof. Dr. Hasibe Mazioglu
Prof. Dr. Orhan Okay
Prof. Dr. Mustafa Öner
Prof. Dr. Nazım Hikmet Polat
Prof. Dr. Yekta Sarac
Prof. Dr. Celâl Tarakçı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Prof. Dr. Nuri Yüce
Prof. Dr. Bilal Yücel

Yayına Hazırlık

Sayfa Tasarımı / Düzelti

Ayda Fırtın Konukoğlu, Elif Sevindik Karakuş

Yayın Türü • Aylık dergi

Yönetim Yeri

Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon Yazı İşleri • (0312) 427 28 79

Abone • (0312) 428 61 00/109

Belgegeçer (Faks) • (0312) 428 52 88

Genel Ağ Sayfası • <http://tdk.org.tr>

E-posta • turkdili@tdk.org.tr

Baskı: Öncü Basım Yayın Tanıtım Ltd. Sti.

Basımevi Sorumlu Müdürü • Yusuf C. Avan

Basımevi Telefonu • (0312) 384 31 20

Basım Yeri ve Tarihi • Ankara, 1 Mart 2008

ISSN-1300-2155

Türk Dili, Türk Dil Kurumunun elli beş yıldır yayımlanan aylık dergisidir. İlk sayısı Ekim 1951'de yayımlanmıştır.

Türk Dili, Üniversiteler Arası Kurul Başkanlığının kabul ettiği ulusal hakemli dergi niteliğini taşımaktadır.

Türk Dili dergisinde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarındır. Dergide yayımlanan her türlü yazı ve şiirin yayın hakları Türk Dil Kurumuna aittir. *Türk Dili* dergisinde yayımlanan her türlü yazı ve şiir, Türk Dil Kurumunun yazılı izni olmadan bir başka yerde yayımlanamaz. Ancak, yazı, şiir ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yazı ve şiirlerin Genel Ağ (İnternet) ortamında yayımlanması; filme alınması, bestelenmesi veya oyunlaştırılması hakları da Türk Dil Kurumuna aittir.

Türk Dili dergisi yayın ilkeleri <http://tdk.gov.tr/turkdili.html> adresinde belirtilmiştir.

Abonelik

Türk Dili dergisine yıllık veya altı aylık abone olunabilir. 2008 yılı için yıllık abonelik 40 YTL, altı aylık abonelik ise 20 YTL'dir. Öğretmen, öğretim elemanı ve öğrenciler için abone tutarı yıllık 30 YTL, altı aylık ise 15 YTL'dir. Ülke dışı için yıllık abonelik 50 ABD dolarıdır. Dergilerin okul dışındaki bir adrese yollanmasını isteyen öğretmen ve öğrenciler, durumlarını gösterir bir belgeyi Kurumumuza abone istekleriyle birlikte göndermelidirler. Abone tutarı T. İş Bankası Kavaklıdere Şubesindeki 1093 numaralı hesabımıza (ayrıcılık hesap, havale ücreti alınmamaktadır) veya 128 236 numaralı posta çeki hesabımıza yatırılabilir. Abonelik işlemlerinin tamamlanabilmesi için banka alındı belgesinin Türk Dil Kurumu Yurt İçi ve Yurt Dışı İlişkiler Şube Müdürlüğü Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere/ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Atatürk'ün Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme*

CEMİL EKİYOR

öz varlığı, *Türkçe Sözlük* (TDK 2005: 1807)'te “*Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, vokabüler, kelime hazinesi.*” biçiminde tanımlanmıştır. Kişinin söz varlığını ise, sözlü ve yazılı anlatımda kullandığı ile okuduğunda veya duyduğunda anladığı sözlerin bütünü oluşturur.

Kişinin sahip olduğu söz varlığı yaşam mücadelesinde önemli bir etken-
dir. Kişi, eğitim-öğretim kurumlarında çevresinde olup bitenleri algılayabi-
len; bildiklerini, gördüklerini, duyduklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla
anlatabilen; yurt ve dünya sorunları karşısında düşünce üretebilen, eleştiri
yapabilen birer vatandaş olarak yetiştirilmeye çalışılır. Bu uğraşta, aslında
kişiye bilgi ve beceriyi karşılayan, bilginin zihinde canlanmasını sağlayan
sözcükler öğretilmiş olunur. Kişi, öğrendiği bu sözcüklerle çevresindeki olay,
olgu, düşünce ve duyguları anlamaya çalışmakta ve sahip olduğu söz varlığı-
yla düşünebilmektedir. Kişinin belleğindeki söz varlığı ne kadar zengin olursa
olaylara bakışı da o denli geniş olabilmektedir. Dil bilimci W.Von
Humboldt'un “*İnsanlar bu dünyada, ana dillerinin, dünyayı kendilerine sunduğu
biçimde yaşamaktadırlar.*”, İngiliz filozofu Bacon'ın da “*Aklı yöneten şey, gerçekte
dilin kendisidir.*” sözleri, kullanılan dilin, dolayısıyla sahip olunan söz varlığı-
nın kişilerin yaşam mücadelesindeki önemini vurgulamaktadır.

* Bu çalışma, Bilkent ve Türkiye-Kırgızistan Manas Üniversitelerince, 25-30 Eylül 2007 tarihlerin-
de Bişkek'te düzenlenen Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı'nda bildiri olarak sunulmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk'ün iyi bir kurmay subay, ülkesinin geleceğini düşünen bir aydın, ulusal bağımsızlık savaşının lideri, bilim ve teknolojinin son verilerine dayalı yeni bir devletin kurucusu, her alanda çağdaşlaşmaya yönelik bir devrimin planlayıcısı ve uygulayıcısı, özetle "Atatürk" olmasını sağlayan etkenler arasındaki en büyük payın, okul yıllarından başlayarak son nefesine kadar sürdürdüğü okuma tutkusunun, dinleme ve gözlem yeteneğinin kazandırdığı söz varlığı olduğunu söyleyebiliriz.

Atatürk'ün ta öğrencilik yıllarından başlayarak ömrünün sonuna kadar hep okuduğu, görev nedeniyle cepheden cepheye koşarken boşalan cephane sandıklarıyla kitaplarını beraberinde götürdüğü, Cumhurbaşkanı olmasından sonra bile Ankara'dan İstanbul'a her gelişinde cephane sandıklarıyla kitap taşımaya devam ettiği bilinen bir gerçektir.

Anı defterindeki notlara göre I. Dünya Savaşı'nda 16. Kolordu Komutanıyken, 7 Kasım-25 Aralık 1916 arasındaki 49 günde; Namık Kemal'in *Makalat-ı Siyasiyye ve Edebiyye*'sini, Mehmet Emin Yurdakul'un *Türkçe Şiirler*'ini, Tevfik Fikret'in *Rubab-ı Şikeste*'sini, Filibeli Ahmet Hilmi'nin *Allah'ı İnkâr Mümkün müdür*'ünü, George Fonsegrive'in *Felsefenin İlkeleri*'ni ve Alphonse Daudet'nin *Sapho ve Moeurs Parisienne*'ini okumuştur. İlgisini çeken kitaplar olduğu zaman okumasını 2-3 gün uyumadan sürdürmüştür. Şehbenderzâde Ahmet Hilmi'nin *Felsefe-i Mafevku't-tabî'a Mebabisi* kitabını, Silvan'daki (1916) karargâh çadırında üç günde bitirmiştir. Cumhurbaşkanı olduktan sonra, "iki gece yatağa girmeden", yalnızca kahve içerek, "arada bir de ılık banyo yaparak", H. G. Wells'in *Dünya Taribinin Ana Hatları*'ni okumuştur; sürekli okumaktan yorulup yaşaran gözlerini "ince bir tülbentle" kurulumuştur. Aka Gündüz'ün *Dikmen Kızı* romanını, bir gecede bitirmiştir. Büyük Taarruz (26 Ağustos)'dan önceki iki gece, cephede, Reşat Nuri [Gün-
tekin]'nin *Çalılıkusu* romanını okumuştur (Aydoğan 2005: 39-40).

Atatürk'ün, 10.000 cilt tutarında kitap okuduğu tahmin edilmektedir. Özel kitaplığına kayıtlı 4.289 adet kitap olduğu resmen doğrulanmaktadır. Bunlar; 862'si tarih, 261'i askerlik, 204'ü siyasi bilimler, 181'i hukuk, 161'i din, 154'ü dil, 144'ü ekonomi, 121'i felsefe-psikoloji ve 81'i sosyal bilimler alanında yazılmış yapıtlardır. Bu kitapların kenarlarına alınan notlardan ve işaretlerden dikkatli bir biçimde okunduğu anlaşılmaktadır. Özel kitaplığı dışında İstanbul Üniversitesi Kitaplığından kitap getirtip okuduğu da bilinmektedir (Aydoğan 2005: 40).

Bahattin Ergezer, lider Atatürk'ün vasıflarını şöyle açıklar (Akt. Güney 1999: Sunuş):

“Barış ve sükûnu sağlamak ve bunu yalnız Türk ülkesi ölçüsünde değil, dünya çapında gerçekleştirmek ülküsünde olan Türk lideri; bilge olmak, akıllı ve bilgili olmak, cesaretli, kuvvetli ve kahraman olmak, dürüst olmak, adaletli olmak, fazilet sahibi olmak, sabırlı olmak, uyanık olmak, mağrur ve kibirli değil, yumuşak buylu olmak, vefalı olmak, affedici olmak, namuslu olmak ve vakar sahibi olmak gibi üstün ve dikkate değer vasıflara sahiptir.”

Güney (1999: 91) ise, “Atatürk’ün hem askerlik, hem devlet kuruculuğu hem de inkılapçılık alanlarında bir dâhi” olduğu değerlendirmesini yaptıktan sonra dâhiyi şöyle tanımlamaktadır: *“Dahi olan insanlar, dahi az cesareti ve yeteneği olan insanların aşamadığı engelleri rahatlıkla aşabilen, mevcut sorunlara anında çözüm getirebilen veya ortaya çıkması muhtemel sorunları tabinin edip gerekli önlemleri zamanından önce düşünebilen kişilerdir.”*

Çok okuması ve aynı zamanda okuduklarına nüfuz etmesi, bilhassa tahliller yaparak kendi fikirleriyle bu bilgileri *“mecz edebilen bir dimağa”* sahip olmasından (Mutlu 1984: 7) hareketle bütün bunların Atatürk’ün komutanlık, devlet ve fikir adamılığı, liderlik ve dâhilik yönünün oluşmasında önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz.

Atatürk’ün şiire ve edebiyata olan merakı, onun ikna kabiliyeti yüksek büyük bir hatip olmasını; matematiğe olan merakı, onun her şeyi hesaplayıp planlayan, şansa ve tesadüflere imkân vermeyen bir lider olmasını; Fransızcaya olan merakı onun dünyada meydana gelen değişimleri takip edebilen bir lider olmasını, tarihe olan merakı ise geçmiş ve geleceğe ait olayları objektif olarak değerlendirebilen bir lider olmasını sağlamıştır (Güney 1999: 228).

Okudukları, duydukları ve gözlemledikleriyle; yani sahip olduğu söz varlığıyla iyi bir komutan, devlet ve fikir adamı, lider ve dâhi vasıflarını kazanan Atatürk’ün söz varlığı üzerine yapılmış kapsamlı bir çalışma yoktur.

Nutuk üzerine yapılan çalışmalar arasında; Karaçizmeli’nin *Büyük Nutuk’un Genel Olarak İncelenmesi* (1990), Börekçi’nin *Atatürk’ün Nutuk’unda Söz Dizimi* (1994) ve Uzun’un, *Atatürk’ün Nutuk’unun İçerik Analizi* (2005) adlı çalışmalarını sayabiliriz. Birincisi yüksek lisans, diğer ikisi ise doktora tezi olarak yapılan bu çalışmalar içinde söz varlığı açısından Uzun’un çalışması dikkatimizi çekmektedir. Araştırmacı, çalışmasının amacını şöyle ifade etmektedir:

“Nutuk’ta kurum veya kişilerle ilgili olarak kullanılan olumlu veya olumsuz değerlerle yüklü ifadelerin tespit edilmesidir. Bu ifadelerin kullanım sıklığı da cevaplandırılması gereken bir başka sorundur (s.11)... Belirlenmesi gereken bir diğer konu, kelime kul-

lanım sıklığından hareketle Nutuk'ta en sık kullanılan kavramların ortaya çıkarılmasıdır. Bunların hangi kelime ve kavramlarla birlikte kaç defa kullanılmış olduğunun tespiti de araştırmamızın sınırları içindedir". (s. 12)

Çalışmanın amacından da anlaşılacağı üzere, Uzun, *Nutuk*'taki toplam söz varlığına, kullanılan farklı sözcük sayısına ve sözcüklerin genel olarak kullanım sıklığına değinmemiştir. O, bazı kavramların birlikte kullanılmasından ve kullanım sıklığından hareket ederek *Nutuk*'un daha çok anlam analizi üzerinde durmuştur.

Atatürk'ün komutan, devlet ve fikir adamı, lider, dâhi, devrimci kişiliğinin analiz edilmesinde birçok bilim adamına ışık tutacak, Türk dilinin de zenginleşmesine katkıda bulunacak söz varlığını tespite yönelik çalışmaların yapılmamış olması bir eksikliklerdir.

2. Çalışmanın amacı:

Bu çalışmanın amacı Atatürk'ün kişiliğinin, sosyal konumunun oluşumunda ve sürdürülmesinde önemli etkisi bulunan söz varlığına dikkatleri çekmek; gençliğimizin, Atatürk'ü zengin bir söz varlığına sahip olma yönüyle de kendine örnek alması gerektiğini vurgulamaktır.

Şu ana kadar birçok bilim adamı, Atatürk'ün zengin bir "kelime hazinesi"ne sahip olduğunu öznel olarak ifade etmiş; fakat konuya nesnel yaklaşarak değerlendirmesini sayısal temellere dayandırmamıştır. Bu çalışma ile Atatürk'ün yazılı anlatımda kullandığı söz varlığı, örneklemeden hareket edilerek sayısal olarak ifade edilecek ve ulaşılan sonuçlar, benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak değerlendirilecektir.

3. Kapsamı ve yöntemi:

"Atatürk'ün söz varlığı" denildiği zaman, onun yazılı ve sözlü anlatımda kullandığı; okuduğu veya duyduğunda anlamlandırabildiği sözlerin bütünü akla gelmelidir. Anlamaya ve anlatmaya yönelik böylesi kapsamlı bir çalışmanın anlamaya yönelik kısmını hazırlamak Atatürk için mümkün değildir. Çünkü anlamaya yönelik söz varlığının tespiti, ancak madden yaşayan insana birtakım testler uygulamakla mümkündür. Bu durumda Atatürk'ün söz varlığı ile ilgili çalışma sadece anlatmaya yönelik olarak yapılabilir.

Onun anlatmaya yönelik söz varlığını ortaya çıkarabilmek amacıyla öncelikle kendi kaleminden çıkan;

a. *Nutuk*, b. *Medeni Bilgiler*, c. *Takımın Mubarebe Talimi*, ç. *Bölüğün Mubarebe Eğitimi*, d. *Subay ve Komutan ile Konuşmalar*, e. *Cumalı Orduğâhı*, f. *Geometri Kılavuzu*, g. *Taktik Tatbikat ve Seyahati* adlı ve sonra da sözlerinin der-

lenmesiyle oluşan; a. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I, II*; b. *Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I ve II*, c. *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler* (Afet İnan), ç. *Atatürk'ün Hatıra Defteri* (Şükrü Tezel), d. *Atatürk'ün Özel Mektupları* (Sadi Borak), e. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannâmeleri* (Nimet Arsan), f. *Atatürk'ün Toplanmamış Telgrafları* (Utkan Kocatürk) adlı eserlerin söz varlığı açısından analiz edilmesine ihtiyaç vardır. Ancak bu bir ekip çalışması yanında uzun bir süreyi gerektirir.

Bu çalışma, Atatürk'ün kendi kaleminden çıkan en büyük ve önemli eseri *Nutuk*'un söz varlığı açısından analiz edilmesine dayanmaktadır. Tabii ki Atatürk'ün yazılı anlatımda kullandığı söz varlığı, *Nutuk*'takiyle sınırlı değildir. Çünkü burada Atatürk'ün sadece Millî Mücadele konusunun anlatımında kullandığı söz varlığını bulabiliriz. Bunun dışında kalan konulara ait söz varlığını bilemeyiz. Hatta kendi kaleminden çıkan ve sözlerinin derlenmesinden oluşan bütün eserlerin incelenmesi dahi bizi Atatürk'ün anlatımda kullandığı söz varlığına tam olarak götürmez, ancak bize bir fikir verebilir. Bu nedenle çalışmanın başlığında, “deneme” sözcüğünün kullanılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Kendini her şeyi ile milletine adanmış olağanüstü yetenekleri ile dehanın en iyi örneğini vermiş büyük bir komutanın, inkılapçı bir liderin ve ileri görüşlü bir devlet adamının, askerî ve siyasi aksiyonları ile, Türkiye Cumhuriyeti'ne şekil veren temel düşünce ve görüşlerin yer aldığı; ayrıca, millî değerler sistemine bağlı cumhuriyet rejiminin, tarih şuuru içindeki gelişmesinin adım adım nasıl olgunlaştırıldığını, sosyal ve kültürel alanlara yön verici siyasi ve idari şartların nasıl hazırlandığını yakından gösteren bu eser (Korkmaz 1990: I), söz varlığı açısından da oldukça zengin bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle, Atatürk'ün söz varlığının tespitinde sadece *Nutuk*'u incelemenin iyi bir örneklem olacağı kanaatindeyiz.

Cumhuriyet Halk Partisinin Ankara'da 15-20 Ekim 1927 tarihlerinde toplanan ikinci kurultayında altı gün (36 saat, 33 dakika) süren tarihî bir konuşmaya dayandığı için *Nutuk* adını alan bu eser, ilk defa 1927 yılında, biri asıl metinden, diğeri de belgelerden oluşan iki cilt hâlinde Arap harfleriyle basılmıştır. Eserin aynı yıl içinde tek ciltlik lüks baskısı da yapılmıştır. 1934 yılında, Millî Eğitim Bakanlığınca yeni Türk harfleriyle üç cilt olarak basımı gerçekleştirilmiştir. Atatürk hayatta iken diğeri bir baskısı 1938'dedir. Bu baskı, Cumhuriyetin on beşinci yıl dönümü dolayısıyla sadece metin kısmının yer aldığı tek cilt olarak yapılmıştır. Eserin baskıları bu tarihten sonra da gerçekleştirilmiştir. Bu baskıların kimler tarafından ve ne zaman yapıldığı konumuzun dışındadır. Yalnız Atatürk'ün ölümünden sonra yayımlanan

Nutuk'ların metnin özüne bağlılık ve dil yapıları yönüyle birtakım sorunlar taşıdığını burada belirtmek gerekir. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz (1990: I), *Nutuk*'un çevirilerindeki bu sorunları şöyle değerlendirmektedir:

“Eldeki Nutuk çevirileri, metnin özüne bağlılık ve dil yapıları bakımından incelendiğinde, görülen durum şudur: Ya eserin aslına kelimesi kelimesine bağlı kalan bir aktarma yapıldığı ve kelime kadrosu bakımından da eski şekiller ağırlıkta olduğu için, eserde bugünkü dil örgüsüne ve üslup zevkine ters düşen, dolayısıyla metnin anlaşılmasını güçleştiren bazı tıkanmalar ortaya çıkmıştır. Yabut da eserin aslındaki cümleleri, anlamlarını bozacak şekilde kısaltıp parçalama ve herkesçe bilinen kelimelere bile yakışsız yeni yeni karşılıklar arama gayreti yüzünden, Atatürk'ün birleştirici ve bütünleştirici kültür dili anlayışına ters düşen ve özünden koparak Osmanlıcası kadar anlaşılmaz duruma gelmiş bulunan, aşırı dil yapısında Söylev metinleri ortaya çıkmıştır.”

Bu çalışmada, Türk Tarih Kurumunca yayımlanan *Nutuk-Söylev* (TTK 1986-1987) adlı eserin, çift sayılı sayfalarında yer alan (1934 yılında İstanbul Devlet Basımevinde basılan nüshadan alınan) “asıl metin” esas alınmıştır. Bu asıl metin, “txt” uzantısına sahip dosyalara dönüştürülerek “Simple Concordance Program 4.0.7” ve “Microsoft Word” programlarıyla analiz edilmiştir.¹ Elde edilen bulgular, benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırılmaya ve buradan hareketle de Atatürk'ün sahip olduğu söz varlığının zenginliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. Uygulamaya ilişkin bulgular

Yukarıda anılan programlarla ayrıştırılan ve sayımı yapılan *Nutuk*'tan, toplam 189.078 sözcükten oluşan bir havuz oluşturulmuştur. Sözcükler, çekim ekleri atıldıktan sonra tekrar programdan geçirilmiş ve bu yöntemle de eserde 6.791 farklı sözcüğün kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sayıya, özel isimler ve özel isimlerden türetilenler (817 sözcük) dışında bütün sözcük türleri dâhil edilmiştir. Ayrıca birleşik fiillerin yapısı bozulmuş ve ayrı sözcükler olarak değerlendirmeye alınmıştır. Bu nedenle olmak, etmek, bilmek gibi yardımcı fiil özelliğindeki sözcüklerin kullanım sıklığı fazla çıkmıştır. Farklı sözcük sayısının toplam sözcük sayısına bölümü ile elde ettiğimiz söz varlığı kat sayısı ise 0,035'tir. Bu sonuçları tablo üzerinde şöyle gösterebiliriz:

¹ *Nutuk*'taki sözcüklerin analizinde etkin görev alan öğrencilerim Yasin Özdemir, Umut Öztürk, Mesut Durkaya, Sebuhi Nukuker, Talgat Rakhmetov, Şahin Ahmedov'a teşekkür ederim.

Nutuk'un sözcük sayısı bakımından analizi:

Toplam sözcük sayısı: 189078; farklı sözcük sayısı: 6791; söz varlığı kat sayısı: 0,035

Nutuk'taki farklı sözcüklerin kullanım sıklıkları da tespit edilmiştir.

Kullanım sıklığı fazla olan ilk 200 sözcük aşağıda görülmektedir.

Tablo 1: Kullanım sıklığı yüksek ilk 200 sözcük

4664 bir	751 eylemek	606 biz	496 teşkilat
2648 olmak	693 ile	557 bütün	491 ordu
2012 etmek	690 kadar	556 paşazade	480 demek
1851 bulunmak	661 hâl	549 hareket	468 görmek
1643 millet	659 gibi	546 gelmek	467 telgraf
1589 paşa	655 suret	541 hakkında	465 temsili
1563 bey	646 vesaik	531 zaman	463 mesele
1388 heyet	640 kendi	528 kuvvet	458 hazret
1312 için	636 efendi	526 noktainazar	457 kabine
1249 hükümet	635 bugün	516 karşı	456 kolordu
1121 meclis	629 edilmek	514 büyük	454 almak
1042 o	623 kumandan	510 üzere	451 şu
945 ve	622 millî	506 bilmek	445 ki
851 olunmak	620 devlet	504 ettirmek	444 kabul
847 ben	610 olan	502 değil	442 olacak
783 sonra	609 her	500 cevap	440 karar
439 daha	327 başlamak	249 cumhuriyet	198 aleyh
436 memleket	323 düşman	248 iki	198 mevzuubahis
422 nam	321 malumat	243 tarz	197 ait
420 bazı	318 rica	242 an	194 binaenaleyh
418 gün	312 merkez	242 efkâr	194 mıntıka
416 ne	307 makam	242 takdir	194 padişah
411 kongre	306 harekât	238 netice	194 telgrafçı
410 yapmak	303 başka	236 olmuş	193 hak
401 en	301 emir	235 ancak	193 on
398 istemek	300 beraber	235 fırka	192 anlaşmak

397	taraf	294	evvel	233	devam	192	arkadaş
394	cemiyet	292	husus	227	olunma	192	sulh
391	müdafaa	290	göstermek	224	teşebbüs	192	umumi
387	kâtip	289	buyrulmak	224	teşrif	191	icra
385	idi	288	lazım	224	yeni	190	halk
377	cephe	288	yalnız	220	çok	190	ifa
377	tarafdarlık	282	riyaset	217	madde	190	şekil
374	dâhil	282	üzeri	217	murahhas	189	halife
365	esas	277	olanca	216	hilafet	188	mevki
364	hukuk	276	doğru	213	dikkat	188	siyasi
363	kalmak	276	gitmek	211	imza	187	dahiliye
363	olma	275	intihap	211	kumandanlık	187	izah
358	arz etmek	274	işgal	211	son	187	lüzum
354	pek	268	fikir	210	ilan	187	olmamak
354	temin	267	iş	210	takip	186	icap
345	ora	265	baş	208	geçmek	184	beyan
344	vermek	263	ara	205	aynı	183	birinci
342	teklif	261	görülme	205	buyurmak	183	mahsus
341	malum	259	alınmak	205	temas	182	itimat
340	böyle	256	asker	203	taarruz	182	muhafaza
339	hiçbir	255	söz	201	talep	182	vali
336	reis	254	bulmak	199	arzu	181	telakki
333	fakat	253	mesai	199	diğer	179	bırakmak
329	maksat	251	teşkil	199	tayin		

5. Bulguların değerlendirilmesi:

Yapılan uygulamadan elde edilen bulguları değerlendirebilmek için önce bu alanda yapılmış diğer çalışmalara göz atmak gerekir. Yalnız bunu yaparken -sayfa sınırlaması nedeniyle- üniversite son sınıf öğrencilerinin, Türk edebiyatında önemli yeri olan şair ve yazarların, yayınların söz varlığı üzerine yapılmış birkaç çalışmayla yetineceğiz. Ülkemizde söz varlığı üzerine yapılan çalışma sayısının, Batılı ülkelere göre son derece sınırlı olduğunu da burada belirtmek gerekir.

Önce üniversite son sınıf öğrencileri üzerine yapılmış iki çalışmanın bulgularına göz atalım:

Çiftçi (1992), hazırladığı yüksek lisans tezinde Ankara Üniversitesinde okuyan 250 son sınıf öğrencisine birer otobiyografi ve kompozisyon yazdırmak suretiyle toplam 60.095 sözcükten oluşan bir havuz oluşturmuş ve öğrencilerin toplam 3.916 farklı sözcük kullandığını tespit etmiştir. Araştırmanın söz varlığı kat sayısı ise 0,065'tir.

Ekiyor (2006: 27-35), öğrencileriyle birlikte Kara Harp Okulunda yaptığı çalışmada, 331 son sınıf öğrencisine çeşitli konularda yazdırdığı kompozisyonlardan 116.114 sözcükten oluşan bir havuz oluşturmuştur. Havuzun farklı sözcük sayısı 8.402, söz varlığı kat sayısı ise 0,072'dir.

Türk edebiyatında önemli yeri olan şair ve yazarların söz varlığıyla ilgili yapılan birkaç çalışmaya göz atalım:²

Paslı (1974: 32), mezuniyet tezi çalışmasında Türkçenin en çok sözcük kullanan yazarı olarak bilinen Peyami Safa'nın, 11 romanında 6.143 farklı sözcük kullandığını tespit etmiştir. Çalışmada, yazarın incelenen romanlarında kullandığı toplam sözcük sayısı ile ilgili bilgi verilmemiştir.

Afşar (2004: 23-24), Ahmet Haşim'in *Piyale, Göl Saatleri* adlı şiir kitaplarıyla bu kitapların dışında kalan şiirlerini incelemek suretiyle söz varlığını tespit etmeye çalışmıştır. Afşar'ın ulaştığı sonuçlar şu şekildedir: İncelenen şiir sayısı 96, kullanılan toplam sözcük sayısı 8.043, farklı sözcük sayısı 1.793, söz varlığı kat sayısı 0,222'dir.

Eruz (2006: 72-73), Yahya Kemal'in toplam 307 şiirini incelemek suretiyle söz varlığını tespit etmeye çalışmıştır. Eruz'un ulaştığı sonuçlar şu şekildedir: İncelenen şiir sayısı 307, kullanılan toplam sözcük sayısı 16093, farklı sözcük sayısı 3.307, söz varlığı kat sayısı 0,205'tir.

Yayınlardaki söz varlığıyla ilgili tespitlere bakalım:

TDK'nin *Türkçe Sözlük* (2005: XI)'ünde madde başı ve madde içi olmak üzere toplam 77.407 sözün bulunduğu ve *Sözlük* metninin 1.236.484 sözden oluştuğu ifade edilmektedir. Bu duruma göre *Sözlük*'ün söz varlığı kat sayısı 0,062'dir.

² Çalışmama katkısı olması amacıyla Püsküllüoğlu'nun *Yaşar Kemal Sözlüğü* (1994)'nü de inceledim; yazarın 22 eserinin incelenmesiyle oluşturulmuş bu sözlükte, yöresel olarak kullanılan fakat genel sözlükte bulunmayan toplam 635 sözcüğe yer verilmiştir. Eserin, bu yönüyle çalışmamıza bir katkısı olmamıştır.

1999'da RTÜK ve TDK'nin iş birliğiyle yapılan "Radyo ve TV'de Türkçe'nin Kullanımı" adlı çalışmada, ulusal çapta yayın yapan kanalların haber bültenlerinden 24.247 sözcükten oluşan bir havuz oluşturulmuş ve bu havuzun ancak 3.201 sözcüğünün farklı olduğu tespit edilmiştir (RTÜK: 1999). Haber bültenlerinin söz varlığı kat sayısı 0,132'dir.

Tespit edilen bu değerleri, *Nutuk*'la sağlıklı biçimde karşılaştırabilmek için çalışmaların yapıldığı, eserlerin yazıldığı yıllardaki Türkçenin söz varlığının bilinmesi gerekir. Ancak böyle bir bilgiye, o yıllarda basılan Türkçe sözlüklerden hareketle tahminî olarak ulaşabiliriz. Tahminde bulunurken Şemsettin Sami tarafından hazırlanan ve 1900'lerin başında yayımlanan *Kamus-ı Türkî*'de 26.000; TDK'nin 1945'te yayımlanan ilk sözlüğünde 32.104, 1955'te yayımlanan ikinci baskısında 35.738, 1959'da yayımlanan üçüncü baskısında 37.921, 1966'da yayımlanan dördüncü baskısında 37.669, 1969'da yayımlanan beşinci baskısında 38.470, 1974'te yayımlanan altıncı baskısında 45.178, 1983'te yayımlanan yedinci baskısında 59.727, 1988'de yayımlanan sekizinci baskısında 63.321, 1998'de yayımlanan dokuzuncu baskısında 73.707 ve 2005'te yayımlanan onuncu baskısında 77.407 sözün yer aldığı (TDK 2005: VIII-XI) göz önünde bulundurulacak ve Türkçenin söz varlığı olarak A. Haşim (1884-1933) için 26.000, Atatürk (1881-1938) için 30.000, Yahya Kemal (1884-1958) için 35.000, Peyami Safa (1889-1961) için 37.000, Çiftçi'nin tezi (1992) için 70.000, radyo ve televizyon haber bültenleri (1999) için 73.707, Ekiyor'un çalışması (2005) ve *Türkçe Sözlük* (2005) için 77.407 sayısı ölçü olarak alınacaktır. Üniversite son sınıf öğrencileri üzerine yapılmış iki çalışmanın verilerini *Nutuk*'la karşılaştırdığımızda ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Tablo 2. *Nutuk*'un söz varlığının üniversite öğrencileriyle karşılaştırılması

	Çiftçi'nin tezi	Ekiyor'un çalışması	Atatürk- <i>Nutuk</i>
Örnekleme alınan sayısı	250 Öğr.	331 Öğr.	1 Kitap
Toplam sözcük sayısı	60.095	116.114	189.078
Farklı sözcük sayısı	3.916	8.402	6.791
Söz varlığı kat sayısı	0,065	0,072	0,036
Sözlükten yararlanma oranı	%5,59 (70.000)	%10,85 (77.407)	%22,63 (30.000)

Tabloda *Nutuk*'taki söz varlığının, üniversiteyi bitirmek üzere olan gençlerin söz varlığından ne kadar çok olduğu açıkça görülmektedir. Atatürk'ün Türkçenin mevcut söz varlığını kullanma oranı %22,63 iken bu oran Çiftçi'nin öğrencilerinde %5,59, Ekiyor'un öğrencilerinde ise %10,85'tir. Buna göre Atatürk; Çiftçi'nin öğrencilerinden yaklaşık 4, Ekiyor'un öğrencilerinden 2 kat fazla söz varlığına sahiptir. Tekrarlanan sözcük sayısına baktığımızda da Atatürk'ün söz varlığının zenginliğini görmekteyiz: Her 1.000 sözcükten Çiftçi'nin öğrencileri 65, Ekiyor'un öğrencileri 72, Atatürk ise sadece 35'ini tekrar kullanmaktadır.

Her türlü duygu ve düşünceyi ifade edebilen, gördüklerini ve duyduklarını sözle tasvir edebilen şair ve yazarlar dile en çok hâkim, söz varlığı bakımından da zengin olan kişilerdir. Dilin zenginleşmesinde, sözcüklerin kullanım alanının genişlemesinde en büyük pay onlarındır. Bu nedenle Atatürk'ün söz varlığı değerlendirilirken, şair ve yazarların söz varlıklarıyla karşılaştırılmasının ayrı bir önemi vardır. *Nutuk*'taki söz varlığını, Türk edebiyatında önemli yeri olan

Ahmet Haşim, Yahya Kemal ve Peyami Safa'nın; ayrıca radyo-televizyon haber bültenlerinde ve *Türkçe Sözlük* (TDK 2005)'te kullanılan söz varlıklarıyla karşılaştırdığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Tablo 3. *Nutuk*'un söz varlığının diğer çalışmalarla karşılaştırılması

	A. Haşim'in Söz Varlığı	Yahya Kemal'in Söz Varlığı	P. Safa'nın Söz Varlığı	<i>Türkçe Sözlük</i> (TDK)	Rad-TV Hb. Bül.	Atatürk- <i>Nutuk</i>
Örnekleme alınan sayısı	96 şiir	307 şiir	11 kit.	1 kitap	-	1 kitap
Toplam sözcük sayısı	8043	16093	-	1236484	24247	189078
Farklı sözcük sayısı	1793	3307	6143	77407	3201	6791
Söz varlığı kat sayısı	0,222	0,205	-	0,062	0,132	0,035
Sözlükten yararlanma oranı	%6,89 (26.000)	%9,44 (35.000)	%16,60 (37.000)	%100 (77.407)	%4,34 (73.707)	%22,63 (30.000)

Tabloda da görüldüğü üzere Atatürk'ün kullandığı farklı sözcük sayısı, *Türkçe Sözlük* dışındaki diğer çalışmalardakinden yüksek, hatta bazılarında çok yüksek çıkmıştır. Çalışmamızda Türkçenin söz varlığının tamamının *Türkçe Sözlük* (2005)'te var olduğu kabul edilmiştir. Söz varlığı zenginliğinin göstergesi sayılan sözcük tekrar oranlarına baktığımızda da Atatürk'e ait değerlerin yüksek olduğunu görmekteyiz: Her 1000 sözcükten Ahmet Haşim 222, Yahya Kemal 205, radyo ve televizyon haber bültenleri 132, *Türkçe Sözlük* ise 62'sini tekrarlarlarken Atatürk'te bu sayı sadece 35'tir. Bu sonuçlar Atatürk'ün dile hâkimiyetini, anlatımda en doğru sözcüğü kullanmak için sözcüklerin nüans özelliklerini dikkate aldığını da göstermektedir.

Dildeki söz varlığından yararlanma oranlarına bakıldığında da Atatürk'ün çok zengin bir söz varlığına sahip olduğu anlaşılmaktadır: Dilin mevcut söz varlığının Ahmet Haşim %6,89'unu, Yahya Kemal %9,44'ünü, Peyami Safa %16,60'ını, radyo ve televizyon haber bültenleri ise sadece %4,34'ünü kullanırken Atatürk'te bu oran %22,63'tür. Oranlar arasında farkın çok fazla olması da dikkat çekicidir.

6. Sonuç:

Atatürk'ün söz varlığını tespit etmek amacıyla en büyük ve kapsamlı eseri *Nutuk*'un yeni Türk harfleriyle yapılmış baskısını örneklem olarak alıp "Simple Concordance Program 4.0.7" ve "Microsoft Word" ile inceledik. İncelemenin sonunda Atatürk'ün, *Nutuk*'ta 6791'i farklı olmak üzere toplam 189.078 sözcük kullandığını, söz varlığı kat sayısının ise 0,035 olduğunu tespit ettik. Eserde kullanılan farklı sözcük sayısından hareketle Atatürk'ün Türkçenin o yıllardaki mevcut söz varlığının (tahmini 30.000) % 22,63'ünü aktif olarak kullandığı bilgisine ulaştık.

Bu verileri benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırarak Atatürk'ün *Nutuk*'ta kullandığı farklı sözcük sayının A. Haşim'den 4,98, radyo ve televizyon haber bültenlerinden 3590, Yahya Kemal'den 3484, Çiftçi'nin öğrencilerinden 2875 ve Peyami Safa'dan 648 sözcük fazla olduğunu gördük. Yaşanılan ve eser verilen yıllara göre Türkçenin tahmini olarak belirlenen söz varlığından yararlanma oranlarına baktığımızda da Atatürk'ün; radyo ve televizyon haber bültenlerinden %18,29, Çiftçi'nin öğrencilerinden %17,04, A. Haşim'den %15,74, Yahya Kemal'den %13,19, Ekiyor'un öğrencilerinden %11,78 ve Peyami Safa'dan %6,03 daha fazla yararlandığı ortaya çıkmaktadır.

Atatürk, yaşadığı döneme göre çok zengin sayılabilecek bu söz varlığı sayesinde kendinin ve çevresindeki insanların içinde bulunduğu durumu çok çabuk kavramış, olayları doğru değerlendirmiş ve doğru kararlar vermek suretiyle “en büyük eserim” dediği modern Türkiye Cumhuriyeti’ni sağlam temeller üzerine oturtmayı bilmiştir.

Nutuk’un sonunda yer alan Gençliğe Hitabe’de de ifade ettiği gibi, Atatürk, kurduğu demokratik, laik genç Türkiye Cumhuriyeti’ni gençlere emanet etmiştir. Bizler emanet edilen Cumhuriyeti, yine onun hedef olarak gösterdiği “*muasır medeniyetler seviyesinin üstüne*” çıkarabilmemiz için çok çalışmalıyız. Bunu yapabilmek için de öncelikle çok okumalı, kişisel söz varlığımızı artırmalıyız. Bunu başarabilmek için Atatürk’ü kendimize örnek almamız yeterlidir.

Kaynaklar

- Afşar, Funda (2004), *Abmet Haşim'in Şiirlerinde Kelime Dünyası*, Ankara: Gazi Üniversitesi: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydoğan, Metin (2005), *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı*, İzmir: Umay yay.
- Börekçi, Muhsine (1994), *Atatürk'ün Nutuk'unda Söz Dizimi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi: Basılmamış Doktora Tezi.
- Çiftçi, Musa (1992), *Bir Grup Yükseköğrenim Öğrencisi Üzerinde Kelime Serveti Araştırması*, Ankara: Gazi Üniversitesi: Mek. Coğ. Yüksek Lisans Tezi.
- Ekiyor, Cemil (2006) “Yükseköğrenimini Tamamlayan Gençlerimizin Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme”, *Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara: Bilkent Ü. yay.
- Eruz, Feride Gül (2006), *Yahya Kemal'in Şiirlerinde Kelime Dünyası*, Ankara: Gazi Üniversitesi: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güney, Salih (1999), *Davranış Bilimleri Açısından Atatürk'ün Liderliği*, Ankara: Ocak yayınları.
- Karaçizmeli, Lütfiye (1990), *Büyük Nutuk'un Genel Olarak İncelenmesi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep (1990), *Nutuk, 1917-1927 / Kemal Atatürk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi yayınları.
- Mutlu, Merih (1984), “Yaratıcı Önder Atatürk”, *Karizma Dergisi*, S. 7, İstanbul.
- Paslı, Zeynep (1974), “Peyami Safa'nın Onbir Romanında Kelime Hazinesi Dil ve Üslup Özellikleri”, *Hisar*, Ocak 1974, S.121.
- Püsküllüoğlu, Ali (1995), *Yaşar Kemal Sözlüğü*, 5'inci baskı, İstanbul: Toros yayınları.

- RTÜK (1999), "Radyo ve TV'de Türkçe'nin Kullanımı" <http://www.rtuk.org.tr/> araştırmalar.
- TDK (2005), *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara.
- TTK (1986-1987), *Nutuk-Söylev* [Gazi Mustafa Kemal], (hzt:İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim), 2. baskı, I. cilt:1986, II. cilt: 1987, Ankara: TTK Basımevi.
- Uzun, Hakan (2005), *Atatürk'ün Nutuk'unun İçerik Analizi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi: Basılmamış Doktora Tezi.